Studia Teologiczno-Historyczne
Śląska Opolskiego 46 (2026), nr 1
DOI: 10.25167/sth.6329

Janusz Podzielny
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego
https://orcid.org/0000-0001-5907-4256
jpodzielny@uni.opole.pl

Ochrona bioróżnorodności sposobem przezwyciężenia kryzysu ekologicznego

Refleksje na kanwie dokumentu Konferencji Episkopatu Niemiec

Streszczenie

Opublikowany w 2021 r. przez niemiecki episkopat dokument ekologiczny o bioróżnorodności godny jest zauważenia w szerszym gronie, w tym i przez polskich czytelników. Analizowany w niniejszym artykule tekst wzywa nade wszystko do ochrony stworzenia w duchu „zielonej encykliki" papieża Franciszka *Laudato si'*. Gwałtowny spadek bioróżnorodności stanowi, obok zmian klimatycznych, główne wyzwanie dla przetrwania ludzkości. Dlatego, jak podkreślają autorzy omawianego stanowiska z Niemiec, człowiek powinien być opiekunem, a nie panem natury. Ponadto obserwowane dziś dramatyczne wymieranie niektórych gatunków wymaga od ludzi zmiany stylu życia, reformy rolnictwa oraz uznania wartości, a nie tylko użyteczności innych istot żywych. Kościół katolicki w Niemczech zachęca w związku z tym do ekologicznego gospodarowania własnymi gruntami rolnymi oraz ograniczenia konsumpcji dla dobra wspólnego domu, jakim jest Ziemia. Warto tę zachętę ekspertów niemieckiego episkopatu zastosować również w innych krajach, w tym w Polsce.

Słowa kluczowe: bioróżnorodność, wymieranie gatunków, odpowiedzialność, ekologia integralna, Kościół, Niemcy.

Abstract

The Protection of Biodiversity as a Way to Overcome the Ecological Crisis. Reflections Based on the Position of the German Bishops' Conference

The ecological document on biodiversity published in 2021 by the German Bishops' Conference deserves wider attention, including from Polish readers. The text analyzed in this paper calls, above all, for the protection of creation in the spirit of Pope Francis' "green encyclical" *Laudato si'*. The rapid decline in biodiversity, alongside climate change, poses the greatest challenge to the survival of humanity. Accordingly, as the authors of this statement from Germany emphasize, human beings should act as stewards rather than masters of nature. Furthermore, the dramatic extinction of certain species witnessed today demands a change in lifestyle, agricultural reform, and the recognition of the inherent value of another living beings, rather than viewing them solely through the lens of utility. Consequently, the Catholic Church in Germany encourages the ecological management of its own lands and a reduction in consumption for the sake of our common home, the Earth. It would be worth applying this recommendation from the experts of the German Bishops' Conference in other countries as well, including Poland.

Keywords: biodiversity, species extinction, responsibility, integral ecology, Church, Germany.

Opublikowany w 2021 r. dokument ekspercki Komisji ds. Społecznych i Socjalnych Konferencji Episkopatu Niemiec (dalej: DBK), zatytułowany *O wartości różnorodności – bioróżnorodność jako test naszej odpowiedzialności za stworzenie*[1], stanowi w obecnych czasach istotny głos jednego z większych europejskich Kościołów katolickich[2] na temat ekologii. To przygotowane przez zespół złożony z biologów, ekonomistów, filozofów i teologów interdyscyplinarne studium stanowi unikatowe w skali Europy stanowisko Kościoła lokalnego, dotyczące narastającego kryzysu ekologicznego, którego szczególnym przejawem jest masowe wymieranie gatunków.

Publikacja ta wpisuje się oczywiście w nurt nauczania zmarłego w 2025 r. papieża Franciszka, zawartego zwłaszcza w jego encyklice *Laudato si'*, a dopełnionego adhortacją *Laudate Deum*[3]. Warto w tym kontekście wspomnieć także inny, programowy dokument papieża z Argentyny, czyli adhortację *Evangelii gaudium*, gdzie wyraźnie podkreślił on, że są wśród nas „kruche i bezbronne istoty, które niejednokrotnie pozostają na łasce interesów ekonomicznych i które wykorzystuje się w sposób nieodpowiedzialny". Franciszek dopowiedział, iż ma tu na myśli „całe stworzenie. Jako istoty ludzkie, nie jesteśmy [bowiem] zwykłymi beneficjentami, lecz stróżami innych stworzeń"[4]. Wydaje się, że to właśnie zdanie papieża stanowiło istotny impuls dla niemieckich autorów analizowanego dokumentu, by zająć się z perspektywy katolickiej tematem bioróżnorodności oraz wielką odpowiedzialnością, jaka spoczywa w tym kontekście dziś na całej ludzkości.

Niniejszy artykuł podejmuje refleksję nad głównymi tezami wspomnianego dokumentu DBK, starając się odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób ochrona bioróżnorodności może stać się drogą do pokonania aktualnego kryzysu ekologicznego. Analizie poddane zostaną w związku z tym trzy zasadnicze części omawianej publikacji, opracowane według klasycznej dla katolickiej nauki społecznej metody: „widzieć – ocenić – działać"[5].

---

[1] Por. Arbeitsgruppe für ökologische Fragen der Kommission für gesellschaftliche und soziale Fragen der Deutschen Bischofskonferenz. 2021. *Vom Wert der Vielfalt – Biodiversität als Bewährungsprobe der Schöpfungsverantwortung*. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (dalej: Vom Wert der Vielfalt).

[2] Liczba katolików w Niemczech w 2025 r. wyniosła nieco ponad 19 milionów, co czyni ten Kościół piątym co do wielkości w Europie (po Włoszech, Hiszpanii, Polsce i Francji). Por. Deutsche Bischofskonferenz. 2025. Katholiken weltweit und in Deutschland. https://www.dbk.de/katholische-kirche/katholiken (27.05.2026).

[3] Por. Franciszek. 2015. *Encyklika Laudato si'*. Watykan: LEV (dalej: LS), 38; Franciszek. 2023. *Adhortacja apostolska Laudate Deum o kryzysie klimatycznym*. Watykan: LEV.

[4] Franciszek. 2013. *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium*. Watykan: LEV, 215.

[5] Aktualność tej metody docenił już papież Jan XXIII, zauważając, iż „zasady nauki społecznej wprowadza się zazwyczaj w życie w trzech kolejnych etapach: najpierw bada się, jaki jest rzeczywisty stan rzeczy, następnie dokonuje się wnikliwej oceny tego stanu w świetle wspomnianych zasad, a wreszcie ustala się, co można i należy uczynić, by podane zasady wprowadzić w życie odpowiednio

1. Kryzys bioróżnorodności jako wyzwanie epoki

Bioróżnorodność oznacza przede wszystkim zróżnicowanie zasobów genetycznych, wielość gatunków zwierząt i roślin oraz rozmaitość ekosystemów na Ziemi. Nie ulega wątpliwości, że różnorodność biologiczna stanowi, podobnie jak stabilny klimat, jeden z podstawowych warunków przetrwania biosfery, w tym również gatunku *homo sapiens*[6].

Niestety, jak podkreślają autorzy analizowanego dokumentu DBK, w ciągu ostatnich lat zauważalny jest gwałtowny spadek bioróżnorodności. Skala zniszczeń jest tu bezprecedensowa. Szacuje się bowiem, że około miliona gatunków roślin i zwierząt jest obecnie zagrożonych wyginięciem. Według raportu przygotowanego w 2019 r. przez Międzyrządową Platformę Naukowo-Polityczną ds. Różnorodności Biologicznej i Usług Ekosystemowych (IPBES), będącego najobszerniejszym bilansem stanu przyrody, jaki dotąd powstał, przykładowo liczba dzikich ssaków na świecie spadła od 1970 r. aż o 82%[7]. Natomiast badania przeprowadzone w Niemczech wykazały, że biomasa owadów latających zmniejszyła się tam od 1989 r. o 76%[8]. Ma to, oczywiście, daleko idące konsekwencje dla całej flory i fauny, gdyż około 80% dzikich roślin jest zapylanych przez owady, a dla blisko 60% gatunków ptaków stanowią one główne źródło pożywienia. Katastrofalne są ponadto dane dotyczące lasów, zwłaszcza tych tropikalnych. Albowiem globalna powierzchnia leśna, stanowiąca siedlisko większości organizmów lądowych, zmniejszyła się wskutek wylesiania, szczególnie zaś przekształcania w tereny rolnicze lub przemysłowe, aż o 40%[9].

W ten sposób ulegają stopniowo niszczeniu fundamenty ludzkiego życia, takie jak m.in. stabilność ekosystemów, bezpieczeństwo żywnościowe czy dostęp do czystej wody. Dla Kościoła kwestia ta nie stanowi jedynie zagadnienia technicznego czy przyrodniczego, ale problem głęboko dotykający moralności i duchowości

do okoliczności miejsca i czasu". Por. Jan XXIII. 1961. *Encyklika Mater et Magistra o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej*. Watykan: LEV, 236.

[6] Por. Robert Sawicki. 2025. Czym jest bioróżnorodność? Jak możemy ją chronić?. https://www.gov.pl/web/edukacja-ekologiczna/czym-jest-bioroznorodnosc-jak-mozemy-ja-chronic3 (27.05.2026).

[7] Por. Sandra Díaz, Josef Settele i in. 2019. *The Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services*. *Summary for Policymakers*. Bonn: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services Secretariat, 25.

[8] Badanie to opiera się na danych zebranych w latach 1989–2015 w 63 różnych lokalizacjach w Niemczech. Por. Caspar A. Hallmann, Martin Sorg i in. 2017. „More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas". PLOS ONE 12 (10): 14. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0185809 (27.05.2026).

[9] Por. Detlev Drenckhahn, Almut Arneth i in. 2020. *Globale Biodiversität in der Krise – Was können Deutschland und die EU dagegen tun?* Halle: Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina, 7.

człowieka. Albowiem utrata każdego gatunku jest nieodwracalnym uszczupleniem bogactwa stworzenia, które samo w sobie oddaje chwałę Bogu. Autorzy analizowanego stanowiska niemieckiego episkopatu wskazują w tym kontekście na pięć bezpośrednich przyczyn współczesnego kryzysu bioróżnorodności, które zostały wyszczególnione w przywołanym już wcześniej obszernym raporcie IPBES z 2019 r. Chodzi tu zwłaszcza o:

a. zmiany w użytkowaniu ziemi i mórz;
b. bezpośrednią eksploatację organizmów;
c. zmiany klimatyczne;
d. zanieczyszczenie środowiska;
e. inwazyjne gatunki obce[10].

Za tym procesem kryją się oczywiście głębsze, strukturalne mechanizmy, takie jak m.in.: ekspansywne dążenie do wzrostu gospodarczego, niepohamowana konsumpcja, intensyfikacja rolnictwa czy bezrefleksyjne korzystanie z zasobów naturalnych. Autorzy omawianego pisma DBK zwracają w tym kontekście uwagę także na koncepcję antropocenu. Warto wspomnieć, iż termin ten zaproponował w 2000 r. holenderski chemik i noblista Paul Crutzen (1933–2021), według którego człowiek stał się obecnie główną siłą geologiczną i biologiczną na Ziemi, co rodzi niespotykane dotąd wyzwania etyczne[11]. Mimo że idea antropocenu jako nowej jednostki stratygraficznej i epoki geologicznej, została ostatecznie odrzucona w 2024 r. przez środowisko geologów[12], w dokumencie episkopatu Niemiec podkreśla się, że trwający obecnie kryzys ekologiczny stanowi nie tyle ewolucyjny proces, lecz radykalne, wywołane głównie przez człowieka, zerwanie w historii życia na Ziemi. Wcześniejsze masowe wymierania były bowiem zazwyczaj skutkiem pewnych przesunięć tektonicznych, wybuchu wulkanów czy uderzeń asteroid. Obecne zaś zmiany są przede wszystkim dziełem jednego gatunku, tj. człowieka. Dlatego stan ten, zdaniem ekspertów niemieckiego episkopatu, wymaga innej odpowiedzi niż tylko adaptacja biologiczna. Domaga się odpowiedzi moralnej i cywilizacyjnej[13].

---

[10] Por. Vom Wert der Vielfalt, 14–15. 36–42. 44.

[11] Por. Paul J. Crutzen, Eugene F. Stoermer. 2000. „The «Anthropocene»". Global Change Newg sletter 41: 17–18; Vom Wert der Vielfalt, 16–17.

[12] Por. Leszek Marks. 2025. „Pozycja stratygraficzna antropocenu w czwartorzędzie". Przegląd Geologiczny 73 (1): 16. https://www.pgi.gov.pl/dokumenty-pig-pib-all/publikacje-2/przeglad-geologiczny/2025/1-styczen-5/10866-pozycja-stratygraficzna-antropocenu-w-czwartorzedzie/file.html (27.05.2026).

[13] Por. Vom Wert der Vielfalt, 37–38.

2. Wielowymiarowa wartość bioróżnorodności

Ocena wagi bioróżnorodności dotyka wielu jej wymiarów, począwszy od usług ekosystemowych aż do teologii stworzenia. Ważnym pojęciem, do którego odwołują się autorzy analizowanego dokumentu DBK, jest koncepcja usług ekosystemowych, wypracowana w ramach projektu badawczego Organizacji Narodów Zjednoczonych *Millennium Ecosystem Assessment*, realizowanym w latach 2001–2005. Ekosystemy dostarczają bowiem ludziom rozmaitych usług, m.in. zaopatrzeniowych (żywność, woda, drewno, surowce), regulacyjnych (czyste powietrze, pochłanianie dwutlenku węgla, zapylanie roślin) czy kulturowych (wartości estetyczne, rekreacja, tożsamość kulturowa). W związku z tym utrata bioróżnorodności jawi się nie tylko jako problem przyrodniczy, ale wręcz bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia oraz dobrobytu ludzkości[14].

Trzeba podkreślić, że ekonomiczne szacunki strat z tytułu zubożenia bioróżnorodności są zawrotne. Wystarczy zaznaczyć, iż straty wynikające tylko z zaniku populacji owadów-zapylaczy oceniane są na ponad 500 miliardów euro rocznie[15]. Autorzy omawianego pisma DBK przestrzegają jednak przed redukowaniem wartości przyrody wyłącznie do jej wyceny rynkowej. Natura ma bowiem wartość nie tylko instrumentalną, ale też opcjonalną (możliwości przyszłego zastosowania), istnieniową (wartość samego bycia konkretnego gatunku) oraz altruistyczną. Stąd, jak słusznie zauważają eksperci niemieckiego episkopatu, nadmierne zawężanie natury do perspektywy monetarnej prowadzi do fałszywego obrazu rzeczywistości, utrudniając budowanie szerokich koalicji na rzecz ochrony przyrody[16].

Obok aspektów ekonomicznych, istotne w ramach oceny wartości bioróżnorodności są kwestie etyczno-filozoficzne. Albowiem, jak podkreślają autorzy analizowanego stanowiska DBK, ochrona różnorodności biologicznej nie może stanowić tylko opcji do wyboru, lecz jest zasadniczą kwestią sprawiedliwości. Wszak, jak stwierdził papież Franciszek: „Ziemia, którą otrzymaliśmy, należy również do tych, którzy przyjdą po nas”[17]. Owa międzypokoleniowa sprawiedliwość staje się w ten sposób fundamentem etycznym, gdyż obecne pokolenia nie mają prawa trwale pozbawiać przyszłych generacji bogactwa przyrody[18]. Ważnym wkładem fi-

[14] Por. Millennium Ecosystem Assessment. 2005. *Ecosystems and Human Well-Being. Synthesis*. Washington: Island Press, 49–50.

[15] Por. Bernd Hansjürgens, Christoph Schröter-Schlaack, Josef Settele. 2019. „Zur ökonomischen Bedeutung der Insekten und ihrer Ökosystemleistungen”. Natur und Landschaft 94 (6/7): 230–234.

[16] Por. Vom Wert der Vielfalt, 53–54.

[17] LS 159.

[18] Por. Vom Wert der Vielfalt, 20.

lozoficznym jest ponadto wprowadzone w omawianym dokumencie Konferencji Episkopatu Niemiec pojęcie kategorycznych, czyli niezbywalnych i nieredukowalnych, zasad ochrony przyrody. Do takich należą zaś zwłaszcza zakaz działań zagrażających zdolności przeżycia gatunku ludzkiego jako całości, a także ochrona różnorodności ekosystemów i gatunków kluczowych dla globalnych procesów życiowych[19]. Istotne z perspektywy etycznej jest w końcu zwrócenie uwagi przez autorów analizowanego pisma na różnicę między nieakceptowalnym despotycznym antropocentryzmem, który ocenia naturę wyłącznie pod kątem jej użyteczności dla człowieka, a proponowanym tu podejściem antroporelacyjnym. W tym ostatnim człowiek stanowi część przyrody, istotę relacyjną, której godność realizuje się nie tyle w panowaniu nad stworzeniem, ile w odpowiedzialnej trosce o nie. Samo uznanie wartości pozaludzkiego życia nie jest równoznaczne, jak trafnie podkreślają eksperci niemieckiego episkopatu, z relatywizacją godności człowieka, a może nawet stanowić pełniejszy jej wyraz[20].

W tym miejscu warto zwrócić uwagę na najbardziej oryginalną, teologiczną perspektywę oceny fenomenu bioróżnorodności, jaka zawarta jest w omawianym stanowisku DBK. Kluczowa staje się tu kategoria współstworzeń (niem. *Mitgeschöpfe*). Zwierzęta i rośliny nie są bowiem jedynie zasobami do dyspozycji człowieka, lecz towarzyszami stworzenia, którym Bóg nadał ich własną wartość (niem. *Eigenwert*). Znany biblijny nakaz uprawiania i doglądania ogrodu Eden (por. Rdz 2,15) winien być zatem interpretowany jako wyraz odpowiedzialności człowieka za dzieło stworzenia, a nie jako prawo do absolutnej dominacji nad nim. W tym miejscu autorzy analizowanego dokumentu opierają się na argumentacji wyrażonej przez papieża Franciszka w encyklice *Laudato si'*, gdzie zaakcentowana została zasada pierwszeństwa bycia przed użytecznością. Albowiem w odniesieniu do innych stworzeń można mówić o „priorytecie «być» przed «być użytecznym»"[21], co wpisuje się w koncepcję tzw. ekologii integralnej. Chodzi tu w sposób szczególny o wielowymiarowe podejście odwo-

[19] Co ciekawe, niemiecka konstytucja (zwłaszcza jej art. 20a mówiący, że państwo w poczuciu odpowiedzialności wobec przyszłych pokoleń chroni w ramach porządku konstytucyjnego naturalne warunki życia i zwierzęta) traktowana jest jako dobry przykład prawnego zakotwiczenia opisywanych wyżej zasad. Jednakże przedstawiciele episkopatu Niemiec postulują wzmocnienie tego prawa poprzez wyraźne odwołanie w ustawie zasadniczej do ochrony bioróżnorodności. Por. Ustawa Zasadnicza dla Republiki Federalnej Niemiec. 2025. https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80205000.pdf (27.05.2026); Vom Wert der Vielfalt, 62–64.

[20] Por. LS 68–69; Vom Wert der Vielfalt, 60–61, 66–67, 81–82, 85.

[21] LS 69; por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009. Poznań: Pallottinum, 339; Deutsche Bischofskonferenz. 1980. *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung*. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, II, 2.

łujące się do świadomości wzajemnych powiązań ekosystemowych i społeczno-ekologicznych, co tworzy fundament pod teologicznie ugruntowaną etykę ochrony przyrody. W myśl encykliki *Laudato si'* człowiek powinien bowiem w każdym stworzeniu dostrzegać ślady Boga (łac. *vestigia Dei*), dążąc do nawrócenia ekologicznego, które jest nie tylko zmianą zachowań, lecz fundamentalną przemianą sposobu patrzenia na świat – od eksploatacji do troski, a także od dominacji do wspólnoty[22].

Wzorem takiej postawy pozostaje przede wszystkim zmarły przed 800 laty św. Franciszek z Asyżu (1181–1226), patron ekologii. Przypisuje mu się często następujące stwierdzenie:

> Wszystkie stworzenia na ziemi czują tak jak my. Wszystkie stworzenia dążą do szczęścia tak jak my. Wszystkie stworzenia na ziemi kochają, cierpią i umierają tak jak my, są więc dziełami wszechmogącego Stwórcy stojącymi na tym samym poziomie co my – są naszymi braćmi[23].

Ta refleksja Biedaczyny z Asyżu może służyć jako ważny argument dla teologicznie ujętej etyki bioróżnorodności, która pozostaje przede wszystkim etyką odpowiedzialności. Jej zadanie stanowi zaś wypracowanie konkretnych zobowiązań osoby ludzkiej wobec poszczególnych rodzajów stworzeń z uwzględnieniem ich specyficznej wartości i roli w ekosystemach. W tym kontekście kategoria współstworzoności (niem. *Mitgeschöpflichkeit*), użyta w analizowanym stanowisku niemieckiego episkopatu, tworzy ważny teologiczny fundament dla przekroczenia perspektywy wypaczonego nieraz antropocentryzmu, który przez wiele lat zdominował myślenie świata zachodniego o przyrodzie[24].

3. Działania w celu zachowania różnorodności biologicznej

Przechodząc od diagnozy poprzez ocenę aż do aktywności, autorzy ekologicznego dokumentu Konferencji Episkopatu Niemiec starają się finalnie odpowiedzieć

---

[22] Por. LS 137–162; Vom Wert der Vielfalt, 66–69, 80–81, 84–85.

[23] Cyt. za: *Youcat polski. Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych*. 2011. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 57.

[24] Por. Vom Wert der Vielfalt, 66–67, 85–86; Konrad Glombik. 2025. Biodiversity from the Perspective of the Theology of Universal Communion. W *Theology in Dialogue. An Interdisciplinary Perspective on Contemporary Issues*. Red. Konrad Glombik, 67–88. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

na pytanie, jak w praktyce chronić dziś bioróżnorodność na świecie. Nie wystarczą bowiem ogólne apele moralne, lecz trzeba zaproponować konkretne rozwiązania dotyczące m.in. polityki rolnej, systemów żywnościowych czy modeli konsumpcji. Ważne znaczenie ma również przykład, jaki daje w tym kontekście sam Kościół i jego przedstawiciele.

W ujęciu omawianego stanowiska DBK, centralne miejsce, gdy idzie o temat różnorodności biologicznej, zajmuje współczesne rolnictwo. Albowiem jest ono głównym sprawcą utraty bioróżnorodności, stąd i podmiotem niezbędnej transformacji. Proponowana w tym miejscu przez ekspertów niemieckiego episkopatu reforma wiąże się m.in. z innym wydatkowaniem funduszy w ramach Wspólnej Polityki Rolnej obowiązującej w Unii Europejskiej[25]. Dopłaty rolnicze powinny być bardziej powiązane z konkretnymi działaniami prośrodowiskowymi, takimi jak np.: dobre zmianowanie upraw, zachowanie miedz, ograniczenie pestycydów, ochrona gleby i wody. Konieczna jest też fundamentalna reorientacja systemu zachęt ekonomicznych poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej, tak by praca rolnika na rzecz bioróżnorodności była bardziej opłacalna. Zdaniem autorów analizowanego dokumentu nie bez znaczenia pozostaje również nadmierna obecnie produkcja mięsa i nabiału, gdyż przyczynia się ona zarówno do kryzysu bioróżnorodności, jak i niekorzystnych zmian klimatycznych. W związku z tym jako ważny postulat, czy wręcz nakaz etyczny, jawi się umiar w spożywaniu mięsa. Nie oznacza to jednak całkowitej abstynencji, lecz co najmniej zmniejszenie obecnego spożycia produktów mięsnych o połowę. Dzięki temu, jak zaznaczają eksperci Konferencji Episkopatu Niemiec, każdy człowiek może znacząco przyczynić się do ochrony klimatu oraz różnorodności biologicznej[26].

Nie ulega wątpliwości, że państwa bogate i rozwinięte ponoszą szczególną odpowiedzialność wobec krajów biedniejszych, zwłaszcza globalnego Południa, gdzie koncentruje się największe bogactwo gatunkowe, a jednocześnie najsilniejsza presja na środowisko. W tym kontekście autorzy analizowanego dokumentu wielką wagę przywiązują do perspektywy ludów rdzennych, autochtonicznych. Jest to zgodne ze stanowiskiem, jakie w 2020 r. w adhortacji *Querida Amazonia* wyraził papież Franciszek, wskazując, iż rdzenni mieszkańcy posiadają wiedzę i praktyki, które pozostają dla ochrony bioróżnorodności

[25] Wspólna Polityka Rolna, czyli jednolita polityka w dziedzinie rolnictwa, powstała w 1962 r. i jest najstarszą polityką Unii Europejskiej. Jej celem jest zapewnienie przystępnej cenowo i bezpiecznej żywności, gwarantowanie dobrego poziomu życia rolnikom oraz ochrona zasobów naturalnych. Por. Wspólna polityka rolna bez tajemnic. 2025. https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/the-common-agricultural-policy-explained/ (27.05.2026).

[26] Por. Drenckhahn, Arneth i in. *Globale Biodiversität in der Krise*, 11; Vom Wert der Vielfalt, 92–96.

wzorcowe. Chodzi tu zwłaszcza o styl życia (hiszp. *buen vivir*) zakładający osobistą, rodzinną, wspólnotową i kosmiczną harmonię, widoczną także w odpowiedzialnej trosce o przyrodę, pragnącej zachować jej zasoby dla przyszłych pokoleń[27].

W omawianym dokumencie DBK podkreślona zostaje w końcu rola Kościoła, gdy idzie o działania na rzecz różnorodności biologicznej. Należy w tym miejscu wspomnieć o funkcjonujących w Niemczech wielu chrześcijańskich organizacjach charytatywnych, takich jak m.in. „Misereor"[28], „Adveniat"[29], „missio"[30] czy „Brot für die Welt"[31]. Te kościelne instytucje pomocowe wspierają nierzadko także drobnych rolników w krajach rozwijających się, którzy uprawiają rolę według zasad agroekologii. Stanowi to niewątpliwie konkretny wyraz zaangażowania Kościołów chrześcijańskich na rzecz ekologicznej solidarności globalnej[32].

Warto zaznaczyć, iż autorzy analizowanego stanowiska Konferencji Episkopatu Niemiec wyróżniają na ogół trzy wymiary misji Kościoła, jakie mogą służyć przezwyciężeniu aktualnego kryzysu ekologicznego na świecie:

a. Kościół jest przestrzenią dla grup pionierskich, które przez przykładne działanie wcielają pożądane zmiany w życie. Trzeba tu wspomnieć o licznych klasztorach (np. benedyktyńskich, cysterskich), gdzie przez stulecia uprawiano ziemię w ten sposób, że rozkwitała na niej wyjątkowa różnorodność gatunkowa. To żywe świadectwo odpowiedzialności za stworzenie przemawia o wiele mocniej niż wszelkie słowa.

---

[27] Por. Franciszek. 2020. *Adhortacja apostolska Querida Amazonia*. Watykan: LEV, 71; Vom Wert der Vielfalt, 60–61, 99–100.

[28] „Misereor" (niem. *Bischöfliches Hilfswerk Misereor*) to założona w 1958 r. w Niemczech katolicka organizacja charytatywna, angażująca się na rzecz sprawiedliwości społecznej i ekologicznej. Aktualnie w około 80 krajach świata instytucje partnerskie wspierane przez „Misereor" stoją u boku ludzi doświadczających niesprawiedliwości i ubóstwa. Por. Misereor: Mit Menschen für weltweite Gerechtigkeit. 2026. https://www.misereor.de/ (27.05.2026).

[29] „Adveniat" (niem. *Bischöfliche Aktion Adveniat*) stanowi zainicjowaną w 1961 r. przez Kościół katolicki w Niemczech instytucję pomocową. Wspiera ona projekty mające na celu poprawę realiów życia mieszkańców Ameryki Środkowej, Południowej i Karaibów, którzy cierpią z powodu ubóstwa i nierówności społecznych. Por. Adveniat – Das Hilfswerk für die Menschen in Lateinamerika. 2026. https://www.adveniat.de/ (27.05.2026).

[30] Katolickie dzieła charytatywne „missio" (niem. *Internationales Katholisches Missionswerk*) z siedzibami w Akwizgranie i Monachium powstały w pierwszej połowie XIX w. Ich celem jest wspieranie lokalnych społeczności w Afryce, Azji i Oceanii, koncentrując się na walce z ubóstwem, rozwoju edukacji, ochronie stworzenia oraz praktykowaniu wiary. Por. Missio. 2026. https://www.missio.de/ (27.05.2026).

[31] „Brot für die Welt" stanowi założoną w 1959 r. organizację charytatywną Kościołów protestanckich w Niemczech. Działa ona w prawie 80 krajach, głównie Afryki, Ameryki Środkowej i Południowej oraz Azji, mając za cel walkę z głodem, ubóstwem oraz niesprawiedliwością społeczną. Por. Brot für die Welt. 2026. https://www.brot-fuer-die-welt.de/ (27.05.2026).

[32] Por. Vom Wert der Vielfalt, 100–101.

b. Kościół jest instancją etyczną, która promuje zmiany ekospołeczne, szczególnie w zakresie rozumienia relacji człowieka z przyrodą. Kościół jako wspólnota o strukturze ogólnoświatowej ma wyjątkowe możliwości kształtowania świadomości oraz formowania ludzkich sumień w skali globalnej.
c. Kościół jest obywatelskim inicjatorem zmian przepisów na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym. Konkretny tego przykład stanowiło choćby zaangażowanie papieża Franciszka w 2015 r. na rzecz zawarcia porozumienia podczas Konferencji Klimatycznej COP21 w Paryżu[33].

Należy nadmienić, iż omawiane pismo DBK zawiera ponadto konkretne postulaty, gdy idzie o Kościół katolicki w Niemczech. Jest on bowiem jednym z największych właścicieli ziemskich w tym kraju, co daje mu znaczne możliwości oddziaływania na bioróżnorodność[34]. W analizowanym dokumencie zaleca się więc m.in., aby gruntami kościelnymi gospodarować w sposób zrównoważony, by przy wydzierżawianiu ziemi preferować podmioty stosujące rolnictwo ekologiczne lub przynajmniej przyjazne środowisku, by kościelne stołówki i kuchnie korzystały z produktów regionalnych i ekologicznych, zmniejszając przy tym spożywanie produktów mięsnych, a także by cmentarze i otoczenia budynków kościelnych stawały się prawdziwymi siedliskami bioróżnorodności. Poza tym, ponieważ Kościół w Niemczech dysponuje rozległą siecią przedszkoli, szkół, ośrodków kształcenia i uczelni, daje mu to ogromne możliwości szerzenia w społeczeństwie świadomości ekologicznej, zakorzenionej w chrześcijańskiej wierze. Owa duchowość stworzenia, praktykowana w ramach modlitwy, liturgii i katechezy, winna nadać odpowiednią treść i motywację ekologicznemu nawróceniu, do którego wezwany jest każdy człowiek[35].

[33] Por. Franciszek. 2015. Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Siedziba ONZ, Nowy Jork, 25 września 2015. https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html (27.05.2026); Vom Wert der Vielfalt, 23–24.

[34] Według aktualnych szacunków Kościół katolicki w Niemczech dysponuje majątkiem o wartości co najmniej 44 miliardów euro. Obok rozległych terenów leśnych, gruntów i budynków do ważnych składników tego majątku należą też inwestycje finansowe. Por. Alexander Folz. 2025. Die deutschen Bistümer haben ein Vermögen von 44 Milliarden Euro – macht sie das „reich"?. https://de.catholicnewsagency.com/news/20871/die-deutschen-bistumer-haben-ein-vermogen-von-44-milliarden-euro-macht-sie-das-reich (27.05.2026).

[35] Por. Vom Wert der Vielfalt, 103–107.

*

Podsumowując, trzeba podkreślić, iż analizowany dokument Konferencji Episkopatu Niemiec na temat ochrony bioróżnorodności zasługuje na docenienie i rozpropagowanie co najmniej z kilku powodów. Po pierwsze, jest to tekst interdyscyplinarny, stworzony przez grupę ekspertów, gdzie nauki przyrodnicze, ekonomia, filozofia i teologia prowadzą autentyczny dialog. Skutkuje to ukazaniem pełniejszego obrazu współczesnego kryzysu ekologicznego oraz możliwych dróg wyjścia z niego. Po drugie, dokument ten nie unika trudnych i kontrowersyjnych tematów, otwarcie mówiąc, chociażby o konieczności głębokiej reformy rolnictwa i polityki rolnej w Unii Europejskiej, wzywając do podniesienia standardów ochrony zwierząt gospodarskich, a także postulując radykalne przeorientowanie paradygmatu postępu. Po trzecie, stanowisko niemieckiego episkopatu jest też uczciwe wobec własnych słabości, stwierdzając wprost, że kościelne inicjatywy na rzecz ochrony bioróżnorodności ciągle pozostają w tyle za tym, co konieczne. Gdy idzie o perspektywę teologiczną, szczególnie ciekawe jest w omawianym piśmie DBK rozwinięcie koncepcji integralnej ekologii, zawartej w encyklice Franciszka *Laudato si'*, w kierunku etyki bioróżnorodności. Zgodnie z nią każde stworzenie ma wartość autoteliczną (własną) przed Bogiem. Kategoria współstworzoności tworzy zaś teologiczny fundament dla przekroczenia zagrożeń związanych z antropocentryzmem. Pewnym mankamentem analizowanego stanowiska pozostaje, oczywiście, jego mocne zakorzenienie w niemieckim i zachodnioeuropejskim kontekście, mimo deklarowanej wrażliwości na perspektywę globalnego Południa. Również postulaty dotyczące reform wspólnej polityki rolnej czy systemów prawnych odnoszą się przede wszystkim do realiów europejskich. W końcu przywołana w tekście kwestia dialogu ekumenicznego czy międzyreligijnego na rzecz ochrony bioróżnorodności, mimo że doceniona przez autorów, mogłaby być potraktowana nieco szerzej.

Reasumując, warto zaznaczyć, że treść opublikowanego w 2021 r. przez Konferencję Episkopatu Niemiec dokumentu ekologicznego brzmi jak moralne zobowiązanie. Wszyscy ludzie powinni bowiem na miarę swych możliwości wziąć odpowiedzialność za powierzone im dzieło stworzenia. Bioróżnorodność stanowi, jak trafnie ujmuje to tytuł analizowanego w niniejszym artykule stanowiska, próbę czy test tej odpowiedzialności. Pozostaje zatem sobie życzyć, aby współczesny człowiek ten test zdał, gdyż od jego wyniku zależą w dużej mierze przyszłe losy ludzkości oraz przyrody.

*

Bibliografia

Adveniat – Das Hilfswerk für die Menschen in Lateinamerika. 2026. https://www.adveniat.de/ (27.05.2026).

Arbeitsgruppe für ökologische Fragen der Kommission für gesellschaftliche und soziale Fragen der Deutschen Bischofskonferenz. 2021. *Vom Wert der Vielfalt – Biodiversität als Bewährungsprobe der Schöpfungsverantwortung*. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz.

Brot für die Welt. 2026. https://www.brot-fuer-die-welt.de/ (27.05.2026).

Crutzen Paul J., Stoermer Eugene F. 2000. „The «Anthropocene»". Global Change Newsletter 41: 17–18.

Díaz Sandra, Settele Josef i in. 2019. *The Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services*. *Summary for Policymakers*. Bonn: Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services Secretariat.

Deutsche Bischofskonferenz. 1980. *Zukunft der Schöpfung – Zukunft der Menschheit. Erklärung der Deutschen Bischofskonferenz zu Fragen der Umwelt und der Energieversorgung*. Bonn: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz.

Deutsche Bischofskonferenz. 2025. Katholiken weltweit und in Deutschland. https://www.dbk.de/katholische-kirche/katholiken (27.05.2026).

Drenckhahn Detlev, Arneth Almut i in. 2020. *Globale Biodiversität in der Krise – Was können Deutschland und die EU dagegen tun?* Halle: Nationale Akademie der Wissenschaften Leopoldina.

Folz Alexander. 2025. Die deutschen Bistümer haben ein Vermögen von 44 Milliarden Euro – macht sie das „reich"?. https://de.catholicnewsagency.com/news/20871/die-deutschen-bistumer-haben-ein-vermogen-von-44-milliarden-euro-macht-sie-das-reich (27.05.2026).

Franciszek. 2013. *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium*. Watykan: LEV.

Franciszek. 2015. *Encyklika Laudato si'*. Watykan: LEV.

Franciszek. 2015. Przemówienie podczas spotkania z przedstawicielami Organizacji Narodów Zjednoczonych. Siedziba ONZ, Nowy Jork, 25 września 2015. https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html (27.05.2026).

Franciszek. 2020. *Adhortacja apostolska Querida Amazonia*. Watykan: LEV.

Franciszek. 2023. *Adhortacja apostolska Laudate Deum*. Watykan: LEV.

Glombik Konrad. 2025. Biodiversity from the Perspective of the Theology of Universal Communion. W *Theology in Dialogue. An Interdisciplinary Perspective on Contemporary Issues*. Red. Konrad Glombik, 67–88. Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego.

Hallmann Caspar A., Sorg Martin i in. 2017. „More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas". PLOS ONE 12 (10): 1–21. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0185809 (27.05.2026).

Hansjürgens Bernd, Schröter-Schlaack Christoph, Settele Josef. 2019. „Zur ökonomischen Bedeutung der Insekten und ihrer Ökosystemleistungen". Natur und Landschaft 94 (6/7): 230–235.

Jan XXIII. 1961. *Encyklika Mater et Magistra o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej*. Watykan: LEV.

Katechizm Kościoła Katolickiego. 2009. Poznań: Pallottinum.

Marks Leszek. 2025. „Pozycja stratygraficzna antropocenu w czwartorzędzie". Przegląd Geologiczny 73 (1): 11–17. https://www.pgi.gov.pl/dokumenty-pig-pib-all/publikacje-2/przeglad-geologiczny/2025/1-styczen-5/10866-pozycja-stratygraficzna-antropocenu-w-czwartorzedzie/file.html (27.05.2026).

Millennium Ecosystem Assessment. 2005. *Ecosystems and Human Well-Being. Synthesis*. Washington: Island Press.

Misereor: Mit Menschen für weltweite Gerechtigkeit. 2026. https://www.misereor.de/.

Missio. 2026. (27.05.2026) https://www.missio.de/ (27.05.2026).

Sawicki Robert. 2025. Czym jest bioróżnorodność? Jak możemy ją chronić?. https://www.gov.pl/web/edukacja-ekologiczna/czym-jest-bioroznorodnosc-jak-mozemy-ja-chronic3 (27.05.2026).

Ustawa Zasadnicza dla Republiki Federalnej Niemiec. 2025. https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80205000.pdf (27.05.2026).

Wspólna polityka rolna bez tajemnic. 2025. https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/the-common-agricultural-policy-explained/ (27.05.2026).

Youcat polski. Katechizm Kościoła Katolickiego dla młodych. 2011. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.